

MUSIQA FANIDA O'ZBEK XALQ QO'SHIQLARINI O'RGATISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH METODIKASI

Dadajonova Dilnozaxon
Axror qizi

Qo'qon davlat universiteti
Musiq ta'limi va san'at magistranti

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada musiqa fanida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash masalasi faqat texnik vositalar joriy etish darajasida emas, balki milliy musiqiy tafakkur, pedagogik mas'uliyat va ijodiy jarayon o'rtasidagi murakkab munosabatlar kontekstida tahlil qilinadi. Muallif xalq qo'shiqlarini o'rgatishda raqamli texnologiyalarni mutlaq yechim sifatida ko'rishdan ehtiyot bo'lib, ularning imkoniyatlari bilan bir qatorda cheklovlarini ham ochiq muhokama qiladi. Tadqiqotda audio-vizual platformalar, raqamli yozuvlar, interaktiv ilovalar va sun'iy fonogrammalarning ta'lim jarayoniga ta'siri real dars tajribasi asosida baholanadi. Maqolada o'zbek xalq qo'shiqlarining jonli ijro, og'zaki an'ana va ustoz-shogird munosabatiga tayangan tabiati zamonaviy texnologiyalar bilan to'qnash kelganda yuzaga keladigan pedagogik ziddiyatlar ochib beriladi. Muallif pozitsiyasiga ko'ra, zamonaviy texnologiyalar xalq qo'shiqlarini o'rgatishda maqsad emas, balki vosita bo'lib qolishi kerak, aks holda milliy musiqiy mazmun soddalashib, ijro madaniyati yuzakilashish xavfi tug'iladi. Mazkur maqola musiqa ta'limida texnologiya va an'ana o'rtasidagi muvozanatni saqlash masalasini ilmiy va insoniy yondashuv asosida qayta o'ylashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, o'zbek xalq qo'shiqlari, zamonaviy texnologiyalar, raqamli vositalar, an'anaviy ijro, pedagogik metodika, ijodiy yondashuv.

Kirish

O'zbek xalq qo'shiqlari musiqa ta'limida oddiy o'quv materialini emas, balki milliy xotira, og'zaki an'ana va avlodlar o'rtasidagi ma'naviy ko'priklar vazifasini bajaradi, shu sababli ularni o'rgatish jarayoni har doim alohida mas'uliyatni talab etadi. So'nggi yillarda ta'lim tizimiga zamonaviy texnologiyalar keng joriy etilayotgani fonida musiqa fanida ham raqamli vositalardan foydalanish tobora kuchaymoqda, biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, texnologiyaning mavjudligi har doim ham ta'lim sifati oshganini anglatmaydi. Ba'zan dars jarayonida sifatli audio yoki video yozuvlardan foydalanish o'quvchilarda qiziqish uyg'otsa, ba'zan esa jonli ijro va bevosita ustoz namunasining o'rnini bosa olmaydi. Muallif sifatida shuni ochiq aytish

joizki, ayrim hollarda texnologiyaga haddan tashqari tayanish xalq qo'shiqlarining tabiiy ohangini, matn mazmunini va ijrodagi nozikliklarni sezish qobiliyatini susaytiradi. Shu bilan birga, texnologiyalarni mutlaqo inkor etish ham bugungi ta'lim sharoitida o'zini oqlamaydi, chunki ular to'g'ri qo'llanilganda xalq qo'shiqlarini o'rganishda yangi imkoniyatlar ochib berishi mumkin. Aynan shu ziddiyat — an'ana va texnologiya o'rtasidagi qarama-qarshilik — mazkur tadqiqotning asosiy muammosini tashkil etadi. Ushbu maqola o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qanday, qachon va qaysi chegaragacha qo'llash mumkinligi masalasini tayyor formulalarsiz, real pedagogik tajriba va muallifona pozitsiya asosida tahlil qilishni maqsad qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

O'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatish masalasi musiqiy-pedagogik adabiyotlarda ko'pincha milliy merosni saqlash, og'zaki an'ana va ustoz-shogird tizimi doirasida talqin qilinadi, bu yondashuv o'z mohiyatiga ko'ra to'g'ri bo'lsa-da, zamonaviy ta'lim muhitida yetarli emasligini ko'rsatmoqda. Klassik musiqa pedagogikasi asarlarida xalq qo'shiqlari ijrosining jonliligi, improvizatsion tabiati va ijrochining shaxsiy talqini asosiy qadriyat sifatida e'tirof etiladi, biroq ushbu manbalarda raqamli texnologiyalar ta'lim jarayoniga kirib kelgan sharoitda bu qadriyatlar qanday o'zgarishi yoki saqlanishi masalasi yetarli darajada ochilmagan. So'nggi yillarda chop etilgan ayrim ilmiy ishlarda audio va video yozuvlar, onlayn platformalar va interaktiv dasturlar musiqa ta'limining muhim vositasi sifatida taqdim etiladi, ammo ularning xalq qo'shiqlari singari nozik va jonli musiqiy janrga ta'siri ko'pincha ijobiy tomonlama biryoqlama baholanadi. Amaliy tajriba esa bunday optimistik qarashlar doimo tasdiqlanmasligini ko'rsatadi, chunki texnologiya orqali yetkazilgan ijro ko'pincha tayyor mahsulot sifatida qabul qilinib, o'quvchining ijodiy ishtirokini cheklab qo'yadi. Muallif sifatida adabiyotlarni o'rganish jarayonida shuni angladimki, mavjud tadqiqotlar ko'proq texnologiyaning imkoniyatlariga e'tibor qaratadi, uning pedagogik chegaralari va xavflari esa chetda qolmoqda. Aynan shu sababli ushbu maqolada adabiyotlar tanqidiy qayta ko'rib chiqilib, xalq qo'shiqlarini o'rgatishda texnologiyani mutlaq ustunlik sifatida emas, balki ehtiyotkorlik bilan qo'llanilishi lozim bo'lgan yordamchi vosita sifatida talqin qilish zarurati asoslanadi.

Mazkur tadqiqotda o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash samaradorligini aniqlash uchun qat'iy eksperimental sxemalar yoki standart test metodlaridan ataylab foydalanilmadi, chunki bunday yondashuv musiqiy jarayonning tirik va o'zgaruvchan tabiatini sun'iy ravishda soddalashtirib yuboradi. Metodik asos sifatida real dars jarayonlarida olib borilgan uzoq muddatli kuzatuvlar, o'quvchilarning texnologiya bilan ishlash jarayonidagi xatti-harakatlari va ularning jonli ijroga bo'lgan munosabatidagi o'zgarishlar tahlil qilindi. Tadqiqot davomida muallif darslarda audio yozuvlar, video namoyishlar va raqamli platformalardan foydalanilgan holatlar bilan texnologiyasiz, bevosita ijroga asoslangan mashg'ulotlarni qiyosiy tarzda kuzatdi, biroq bu qiyoslash raqamlar yoki foizlar orqali emas, balki o'quvchilarning ishtiroki, diqqat darajasi va ijrodagi ishonch orqali baholandi. Ayrim holatlarda texnologiya o'quvchining qiziqishini tez uyg'otgani, ammo shu qiziqish qisqa muddatli bo'lgani kuzatildi, boshqa holatlarda esa texnologiyadan voz kechib, jonli kuylashga asoslangan mashg'ulotlar sekinroq,

lekin chuqurroq natija bergani aniqlandi. Metodologik yondashuvning asosiy tamoyili texnologiyani o'rganish obyekti emas, balki pedagogik jarayonning bir qismi sifatida ko'rib chiqishdan iborat bo'ldi. Shu sababli tanlangan metodlar ilmiy aniqlikdan ko'ra pedagogik mantiq va real tajribaga yaqin bo'lib, xalq qo'shiqlarini o'rgatishda texnologiya qachon yordam beradi va qachon to'siqqa aylanishini aniqlashga xizmat qildi.

Natijalar

Tadqiqot davomida o'tkazilgan darslar va olib borilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarning xulq-atvori va o'quv jarayonidagi faolligiga bir xil ta'sir ko'rsatmaydi, aksincha bu ta'sir vaziyatga, darsning mazmuniga va pedagogning yondashuviga bevosita bog'liq holda o'zgaradi. Ayrim mashg'ulotlarda audio va video yozuvlardan foydalanish o'quvchilarda dastlab kuchli qiziqish uyg'otgani, ular diqqat bilan tinglab, kuyni tezroq yod olishga intilgani kuzatildi, biroq bir necha darsdan so'ng ushbu qiziqishning pasayib, o'quvchilarning tayyor ijroga suyanib qolish holati yuzaga kelgani aniqlandi. Ba'zi o'quvchilar texnologiya yordamida berilgan namunani mukammal nusxalashga intilib, qo'shiq matni va ohangidagi hissiy mazmunga kamroq e'tibor bera boshlagani ham kuzatildi. Shu bilan birga, texnologiyadan mutlaqo foydalanilmagan, jonli kuylash va ustoz namunasi asoslangan mashg'ulotlarda o'quvchilar dastlab qiynalgani, ishonchsizlik sezilgani, ammo vaqt o'tishi bilan ijrodagi erkinlik va matn mazmunini anglash chuqurlashgani sezildi. Ayniqsa, ayrim o'quvchilarda jonli ijro jarayonida o'z ovozigacha nisbatan mas'uliyat hissi kuchayib, ular qo'shiqni shunchaki takrorlash emas, balki his qilib kuylashga harakat qilgani diqqatga sazovor bo'ldi. Real dars tajribasi shuni ko'rsatdiki, texnologiya o'quvchini tez faallashtirishi mumkin, ammo bu faollik har doim ham barqaror va chuqur bo'lavermaydi, aksincha, texnologiyasiz mashg'ulotlar sekinroq kechsa-da, o'quvchi xulq-atvorida ichki o'zgarishlarni yuzaga keltiradi. Natijalar shuni anglatadiki, o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda texnologiya o'quvchi xulq-atvorini boshqaruvchi asosiy omil emas, balki pedagogik maqsadga mos va ehtiyotkorlik bilan qo'llangandagina samarali bo'ladigan yordamchi vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Muhokama

Olingan natijalar fonida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalar masalasiga biryoqlama ijobiy yoki salbiy munosabat bildirish ilmiy jihatdan asosli emasligini tan olish lozim, chunki real ta'lim amaliyoti bunday soddalashtirilgan xulosalarni rad etadi. Muallif sifatida men shuni ochiq aytishim kerakki, texnologiya darsni bezashi, o'quvchini dastlab qiziqitirishi va jarayonni qulaylashtirishi mumkin, biroq u xalq qo'shiqlarining ichki ruhi va og'zaki an'anaga xos nozikliklarni avtomatik tarzda yetkazib bera olmaydi. Bahsli jihati shundaki, ayrim pedagogik qarashlarda texnologiya zamonaviylik belgisi sifatida mutlaq ustun qo'yiladi, ammo bu yondashuv amaliyotda o'quvchini tayyor ijroga qaram qilib qo'yish xavfini tug'diradi. O'quvchi texnologiya orqali mukammal namuna eshitgan sari, o'z ovozigacha ishonchsizlik kuchayishi ham mumkin, bu esa musiqiy rivojlanish jarayonida sezilmas, lekin chuqur salbiy oqibatlarga olib keladi. Shu bilan birga, texnologiyadan butunlay voz kechish ham real va oqilona yechim emas, chunki bugungi o'quvchi raqamli muhitda yashaydi va bu muhitni inkor etish pedagogni

o'quvchidan uzoqlashtiradi. Asosiy muammo texnologiyaning mavjudligida emas, balki uning qaysi maqsadda va qaysi chegaragacha qo'llanilayotganidadir. Muallif pozitsiyasiga ko'ra, o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda texnologiya yordamchi vosita bo'lib qolishi, darsning markazida esa jonli ijro, ustoz namoyishi va o'quvchi bilan bevosita muloqot turishi kerak. Aynan shu nuqtada pedagog shaxsi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi, chunki texnologiya o'zi-o'zidan tarbiyaviy ta'sir ko'rsatmaydi, u faqat pedagogik niyat bilan uyg'unlashgandagina mazmun kasb etadi. Natijalarni muhokama qilish jarayonida shuni ham tan olish joizki, ba'zi hollarda texnologiya yordamida berilgan material o'quvchining musiqiy dunyoqarashini kengaytirishi mumkin, ammo bu kengayish chuqurlik bilan mustahkamlanmasa, yuzaki taassurot darajasida qolib ketadi. Shu sababli, mazkur tadqiqot texnologiya va an'ana o'rtasidagi qarama-qarshilikni hal etilgan masala sifatida emas, balki doimiy pedagogik tafakkur va mas'uliyat talab qiladigan ochiq jarayon sifatida ko'rsatadi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot o'zbek xalq qo'shiqlarini musiqa fanida o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash masalasini tayyor pedagogik formulalar yoki universal yechimlar doirasida emas, balki real dars tajribasi, o'quvchi xulq-atvori va muallifning bevosita kuzatuvlari asosida qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatdi. Olingan natijalar shuni anglatadiki, texnologiya xalq qo'shiqlarini o'rgatishda na mutlaq ijobiy, na mutlaq salbiy omil bo'la oladi, uning ta'siri pedagogik niyat, dars mazmuni va ustozning pozitsiyasi bilan bevosita bog'liq. Muallif sifatida shuni tan olish lozimki, texnologiya o'quvchini tez jalb qiladi, biroq u o'quvchining musiqiy tafakkuri va ijodiy mas'uliyatini o'zi-o'zidan shakllantirmaydi. Aksincha, jonli ijro, ustoz-shogird munosabati va bevosita muloqot o'zbek xalq qo'shiqlarining ruhini yetkazishda hanuz asosiy omil bo'lib qolmoqda. Shu bilan birga, texnologiyadan butunlay voz kechish ham zamonaviy ta'lim sharoitida maqsadga muvofiq emas, chunki u to'g'ri qo'llanganda o'quvchining eshitish tajribasini kengaytirishi va dars jarayonini boyitishi mumkin. Tadqiqot xulosalari texnologiya va an'ana o'rtasida qat'iy chegara chizishdan ko'ra, ularning o'zaro munosabatini doimiy ravishda qayta baholab borish zarurligini ko'rsatadi. Mazkur maqola ushbu masalani yakunlangan muammo sifatida emas, balki pedagogdan doimiy fikrlash, mas'uliyat va ijodiy sezgirlik talab qiladigan ochiq jarayon sifatida talqin qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev, A. (2018). O'zbek xalq musiqasi va ijrochilik an'analari. Toshkent: Fan.
2. Asafyev, B. V. (1971). Muzykalnaya forma kak protsess. Moskva: Muzyka.
3. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54–67.
4. Jabborov, I. (2020). Musiqa ta'limida raqamli texnologiyalardan foydalanishning pedagogik jihatlari. *San'at va ta'lim*, 2, 45–52.
5. Leontyev, D. A. (2011). Psixologiya smysla. Moskva: Smysl.
6. Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality*. New York: Harper & Row.

7. Qodirov, S. (2019). Xalq qo'shiqlarini o'qitish metodikasi masalalari. *Musiqa va madaniyat*, 3, 28–34.
8. Sloboda, J. A. (2005). *Exploring the musical mind*. Oxford: Oxford University Press.
9. Vygotskiy, L. S. (1983). *Sobranie sochineniy* (T. 3). Moskva: Pedagogika.
10. Yusupov, B. (2021). An'anaviy musiqa ta'limida ustoz-shogird tizimining zamonaviy talqini. *Pedagogik tadqiqotlar*, 4, 61–68.